

Sudety: *Ztracený ráj*

příběhy
z česko-
německého
pohraničí

Kateřina Tučková, Jakuba Katalpa,
Jaroslav Rudiš, Petra Dvořáková,
Marie Hajdová, David Jan Žák,
Petra Klabouchová, Michal Vrba,
Michaela Klevisová, Leoš Kyša

Host

Sudety: *Ztracený ráj*

Kateřina Tučková, Jakuba Katalpa,
Jaroslav Rudiš, Petra Dvořáková,
Marie Hajdová, David Jan Žák,
Petra Klabouchová, Michal Vrba,
Michaela Klevisová, Leoš Kyša

Brno 2025

Česko-německý
fond budoucnosti

Deutsch-Tschechi
Zukunftsfonds

Kniha vychází s laskavou finanční podporou
Česko-německého fondu budoucnosti

© Petra Dvořáková, Marie Hajdová,
Jakuba Katalpa, Petra Klabouchová,
Michaela Klevisová, Leoš Kyša, Jaroslav Rudiš,
Kateřina Tučková, Michal Vrba, David Jan Žák, 2025
Cover art and illustrations © Jaromír 99, 2025
Foreword © Martin Groman, Michal Stehlík, 2025

© Host — vydavatelství, s. r. o., 2025
(elektronické vydání)

ISBN 978-80-275-2684-0 (PDF)

ISBN 978-80-275-2685-7 (ePUB)

ISBN 978-80-275-2686-4 (MobiPocket)

Vyhnané dějiny

Nemá cenu to už dále kaširovat — hlavním cílem „vyrovnaní se“ s Němci po květnu 1945 bylo Němce prostě vyhnat. Stalo se a bylo to důsledné až nelidsky. Mělo to své strašlivé důvody a také své dlouhodobé důsledky. Jedním z mnoha je to, že jsme z pohraničí — nebo chcete-li tradičně, leč nepřesně ze Sudet — vyhnali také dějiny. Nejenže si lidé s sebou odnesli své příběhy a svou verzi vyprávění o vlastní minulosti, ale přestal se vyprávět také příběh těchto území a jejich minulosti, jako by se dějiny českého státu odehrávaly jen v uzavřeném údolí pod horami. Chopit se těch umlčených příběhů a vrátit jim hlas je dnes na nás. Nikdo jiný to neudělá.

Už to, že jsme si „Sudeťáky“ neboli české Němce smrskli na jednodlitou entitu, tedy na kolektiv, je popřím historické reality. Dříve než přišlo všechno to zlé, dříve než oni sami masově uvěřili, že snadná řešení jejich složitých problémů jim přinese křiklavá ideologie z Říše, tu žili lidé vlastně dost nesourodí, pestří a barvití. Bohatí podnikatelé a hoteliéři v Karlových Varech, průmysloví dělníci na Ústecku, krušnohorští horníci, sedláci úrodné jižní Moravy, tkalci na Šumavě i pod Ještědem, skláři nebo výrobci bižuterie v Jablonci nad Nisou, horalé z Krkonoš, Němci z Olomouce, Brna, Jihlavy, pražští Němci i „prajzáci“ z Opavska, kteří ještě v republice drželi svou hrdost někdejší korunní země. Proč oni měli přijít o svou historii, stejně slavnou a státotvornou, jakou měli ve svých krajích Češi?

Nerozuměli tomu a ani dobře nemohli. Před rokem 1918 byli ve svých krajích pány a ve svém státě, rakousko-uherské monarchii, dominovali. Přinejmenším mohli žít a mít pocit

převládající identity. Po roce 1918 se stali, jak to sami vnímali, sluhý svých někdejších sluhů. Navíc se všude mluvilo o právu na sebeurčení, ovšem jim bylo upřeno, i když o ně tolik stáli. Přinejmenším od poloviny devatenáctého století znali koncept velkého Německa, který byl tak protikladný ke konceptu českého národního státu. Náš sen nebyl jejich snem, a tak se na něm nehodlali podílet, byť jim nakonec nic jiného nezbylo.

Ještě za monarchie měl jejich život logiku a řád, navíc se odvíjel od poměrně silné role místních samospráv. Mohli si ve svých domovských obcích a městech mnoho věcí řídit po svém. Projevovalo se to různě — dokonce tak, že třeba Liberec na konci devatenáctého století zažil rozehnání radnice. Vídní se totiž nelíbilo, že místní vedou město příliš prusácky a hledí spíše k Berlínu než k ní. Byl to ale jen důsledek možností, jaké jednotlivé národy v monarchii měly. Výsledkem byla silná lokální identita, navíc mnohde podpořená ekonomickou silou konkrétních regionů. Ne nadarmo někteří autoři rozdělují Sudety na bohaté (od Karlových Varů přes Krkonoše až po Opavsko) a chudé (od Šumavy po zemědělskou krajinu jižní Moravy při hranicích s Rakouskem, přestože tito se dřív chápali jako Rakousko samo).

Vykořenění nebyli jen ti, kdo museli odejít, ale vykořenili se i ti, kteří do těchto oblastí přišli. Když se dnes občas lidé z Chomutova, Liberce, Svitav nebo odjinud sami sebe ptají, kdy už tu budou doma, nelze než doufat, že to nastane, až zde zakoření. Až na hřbitovech budou mít uložené své dvě tři generace. Pokud si ti noví totiž něco málokde přinesli s sebou, nebyla to víra. Ta odešla s původními obyvateli, a ještě byla vykořeněna v následujících

desetiletích, kdy nový režim systematicky plundroval, boural a ničil kostely, kříže a vše, co na ty vyhnané upomínalo. Šumava, Krušné hory či Krkonoše bývaly posety kříži, poutními kostely a dalšími místy zbožnosti. To nebylo samo sebou. Žilo se, věřilo a prožívalo se tu silně a v mnoha místech specificky po svém. Někde katolicky, jinde evangelicky, ale vždy svým vlastním způsobem.

A byl tu ještě další moment života v Sudetech, který zapadl a o němž se nevypráví. Někde žili Němci sami mezi sebou, jinde se s Čechy více či méně prolínali. Výsledkem, jak už to bývá, nebyly jen spory a vymezování se, ale také třeba vzájemné sňatky a další podoby společenského soužití, jak to ostatně v této knížce popisují povídky Michala Vrby nebo Michaely Klevisové. Převážně ale tyto kraje — co do soužití národností — žily většinou spíše vedle sebe než spolu. Čím menší místo, čím dále od centra typu Liberec nebo Karlovy Vary, tím více byli v životě odkázáni sami na sebe. Není tedy divu, že v Sudetech vznikaly vyložené německé enklávy, kde žili jen jedni, kteří necítili nutnost setkávat se, potýkat či stýkat se s těmi druhými.

Ovšem nejen v horách a na samotách, ale i ve městech tu byl znatelný rozdíl například v zakládání spolků. Málokdy vznikaly společně. Zvláště po roce 1860, kdy už bylo možné se sdružovat, ale politické strany ještě vznikaly pomalu, vsadili Češi i Němci žijící v Čechách, na Moravě a ve Slezsku na spolky. Když Němci začali cvičit v turnerských spolcích, Češi si založili Sokol. Poprvé se takto ne náhodou cvičilo v Jablonci. A ne náhodou u vzniku Sokola stáli původem Němci Miroslav Tyrš (Friedrich Emanuel Tirsch) a Jindřich (Heinrich) Fügner. Když Němci zakládali

pěvecké, divadelní, hasičské, sportovní, hudební, spořitelní a všelijaké další spolky, Češi je zakládali také. Jejich působnost se odvíjela od rozložení sil v daném místě. Kde byli silnější Němci, bylo českých spolků málo — a naopak. Kde měli Němci spolek Witiko či Gothard, tam měli Češi Slávii nebo Bořivoje.

Kamenem úrazu často bývaly školy. Za monarchie se ze zákona zakládaly menšinové školy, aby ti slabší (tedy Češi) nebyli násilně nuceni se přizpůsobit (poněmčít). Pokud v některém německém regionu byl aspoň nějaký počet Čechů, měli nárok na menšinovou českou školu. Za republiky zůstala logika stejná, avšak jejich důvod a účel byl jiný. Menšinové české školy vznikaly v Sudetech dál, nyní ovšem proto, aby přetáhly místní děti na svou stranu (počeštily je). Nová škola byla česká, kdežto na opravy těch německých se mnohdy nedostávalo. Když stát zakládal síť mateřských škol, nebyla založena ani jediná německá. Ochrana menšin se postupně měnila v jejich omezování. Ani toho si nemohli místní Němci nevšímat. Když Karl Kraus po roce 1918 varoval Čechy před projevy triumfalismu na úkor menšin, myslel tím právě toto.

Se vznikem republiky se opravdu ledacos změnilo. Nejen v prvních měsících, kdy se zrodila snaha o připojení celých území (Sudety, Německá jižní Morava, Německé jižní Čechy, Šumavská župa) k německému prostoru, to však nový československý stát neumožnil, a významná část obyvatel se tudíž „ocitla“ ve státě, který „nebyl jejich“. Projevovalo se to i později například politickým odporem, chováním místních samospráv, odmítáním vyvěsit názvy ulic napsané vedle němčiny též česky apod. Nebylo výjimkou,

že podobné názvoslovné spory končily u správního soudu. Československá státní správa se pak snažila německá území „bohemizovat“, investovala do českých aktivit, kulturních, sportovních a dalších.

Velkým zásahem do životů českých Němců nebyl jen samotný vznik státu, ale také hospodářská krize na počátku třicátých let, která se projevila zejména v českém pohraničí — došlo ke kombinaci rizikových momentů v zemědělství i spotřebním průmyslu, který zde byl masivně zastoupen. Zjednodušeně řečeno, jste-li orientováni na spotřební průmysl, ale lidé v důsledku krize vaše výrobky nekupují, pak krachujete. Důsledky však byly i výrazně politické, neboť německé strany obviňovaly vládu, že nedokáže řešit jejich problémy a německé pohraničí dostatečně nepodporuje. I to je jeden z kořenů radikalizace. Realitou bylo, že i ekonomická politika Československa byla nacionálně podmíněna — například během pozemkové reformy, kdy stát zabavoval a následně rozdělával půdní majetek, bylo jen naprosté minimum půdy přiděleno do německých rukou, a reforma tak měla posilovat český živel. Není divu, že tuto stránku krize třicátých let jsme pak dlouho nepřipomínali — nehodila by se totiž do zjednodušeného příběhu o jedné z hodných a druhých zlých.

Když mluvíme o pohraničí za první republiky, míníme tím přirozeně především české Němce. Není divu, vždyť v roce 1921 žilo v Čechách čtyři miliony Čechů a přes dva miliony Němců, ti především u hranic. V tomto lze vidět menšinu opravdu jen stěží. Na Moravě byl poměr pro český fenomén samozřejmě lepší — dva miliony versus půl milionu, ale třeba ve Slezsku se ti, kdo se hlásili

k národnosti československé, Němcům početně rovnali, a k tomu je třeba připočíst ještě Poláky na Těšínsku atd. Kromě toho tu žili i Židé, do Čech a na Moravu se dostávali Rusíni, Slováci, Maďaři, ale také třeba moravští Chorvaté, žijící na jižní Moravě na Mikulovsku. Ti se pohybovali v německojazyčném prostředí a po roce 1918 je československá vláda chtěla využít jako slovanský element a zřídila jim i českou školu.

Takový poměr žití „vedle sebe“, a ne pospolu byl pro soužití Čechů a Němců v takzvaných Sudetech v mnohém typický i po roce 1918. Poté co se vášně revolučních měsíců uklidnily, přijali Němci v mnoha místech daný stav a v novém státě si dál žili po svém. Mnozí dokonce ani ne trpně, nýbrž aktivně. Prvorepublikový novinář Ferdinand Peroutka po letech vzpomínal, že své stěžejní dílo *Budování státu* hodlal dovést až do roku 1926, kdy představitelé německých demokratických stran vstoupili do třetí Švehlovy vlády a stali se tak napříště spolupodílňíky na „svém“ státě. Jenže tyto kapitoly by Peroutka patrně psal až po roce 1935, kdy již bylo zřejmé, že se to prostě nepovedlo. Všechny ty státotvorné strany z roku 1926 ani ne o desetiletí později převálcoval Konrad Henlein a jeho Sudetendeutsche Partei. Přišla doba toho zlého, doba jednoduchých řešení a radikálních kroků, které poznamenaly soužití Čechů a Němců už navždycky a do budoucna je znemožnily.

Že se nepovedlo, jak říkal Peroutka, „získat Němce pro republiku“, se jasně ukázalo po Mnichovu, kdy muselo vše české ze Sudet pryč. Nejen lidé, ale i paměť. Zanikly české politické strany a spolky, jejich majetek propadl Říši, čeština byla zakázána coby úřední jazyk, Češi nesměli působit

ve státní správě, zanikly české noviny, knihy a filmy, rozhlas vysílal jen německy, byla potlačena česká ochotnická divadla, fotbalové kluby, procesí, kázání i bohoslužby či taneční zábavy. Konfiskovány byly české továrny, firmy i statky. Postižení tím však nebyli pouze Češi, nýbrž také němečtí antifašisté, sociální demokraté, samozřejmě Židé a komunisté, ale třeba i svědkové Jehovovi atd. Prostě nadále už vše mělo být „u nás a jen po našem“. To znamenalo pošlapání dlouholeté tolerance a vzájemného soužití. Projevil se očiividný a radikální triumfalismus. Dvacet let je příliš krátká doba na střídání generací, na změnu víry, politiky i nadějí. Staré vášně, možná odložené nebo utlumené, bylo ještě snadné oživit. Vinu na tom měli ti i oni, stejně jako krize a svět kolem. Prostě nastala špatná konstelace, což nemá být omluva, ale spíše cesta k vysvětlení.

Ne všichni samozřejmě těch necelých dvacet let řešili politiku, tak jako ji ostatně neřešili nikdy. Ale všichni řešili svůj život a chtěli ho mít lepší. Když se zdálo, že lidé žijící za hranicí v Německu se mají lépe, přidali se k nim, přičemž zafungovalo spojení víry v lepší život s vábením „krve a jazyka“. Přesně to popsala Milena Jesenská na konci první republiky, když se místo hubování na nevěrné Němce rozjela za nimi, aby pochopila. Potkala jich tehdy dost. Třeba německého nádražáka kdesi na severu: mladý chlap s mladou rodinou, a neměl ani na to, aby bydleli ve svém, tísnil se u rodičů. Jeho bratři se mu z Německa smáli: Tady vidíš, co ti Češi dávají. Žádal dráhy o domek, nedostal ho, čtyřikrát prosil. „Když mi to ani popáté nedají, půjdu k Henleimovi,“ říkal ten muž trpce české novináře. To nebyl vědomý politický odpor, to bylo zklamání.

A tu je další rovina dějin, které po roce 1945 zmizely a už se nevyprávěly. Dějiny těch, kteří tu žili před rokem 1918 stejně jako po něm a kteří viděli to, co viděli, a zažili to, co zažili. Pro republiku to často lichotivé nebylo. Když se pak situace po Mnichovu změnila, zůstali pořád „doma“, jen ten domov se jim přesunul z republiky do Říše a oni se teď měli dočkat lepšího života. Dočkali se však války a doplatili na ni — dalším hospodářským úpadkem, bídou a mnozí i svými syny, které namísto lepší budoucnosti čekal Stalin-grad či jiné bojiště na východě. Ještě za války začali v některých místech stavět pomníky padlým, tak jako se všude stávaly před dvěma desetiletími těm z první války. Avšak i tyto pomníky po roce 1945 zmizely — nesměli tu zůstat ani padlí.

Tyto dějiny si nevyprávíme, protože Sudety jako by neměly svou minulost, ale jen tu naši. Před rokem 1918 to přece nebyly „naše“ dějiny, ale „jejich“, tak proč si je vyprávět? Po Mnichovu jako by se tam nic nedělo, je to pro nás krajina, která více než šest let zůstala „bez dějin“. Jako film, který se zastavil a zase se rozběhl až vyhnáním Němců v pětáctýřicátém roce. Jako by své dějiny nemělo území, místo, ale jen národ definovaný jazykem. A tak si teď tím naším jazykem budeme muset vyprávět také dějiny „jejich“ území a „jejich“ národa.

Možná se to nezdá, ale kniha je vždy kolektivním dílem a u antologie povídek *Sudety. Ztracený ráj* to platí obzvlášť. Ostatně prvotní myšlenka, která vedla k vydání této knihy, není moje. Hudebník a výtvarník Jaromír 99 mi mezi řečí navrhl vydat knihu o jeho rodném Jesenicku. Když jsme se o konceptu dál bavili, napadlo mě pomyslné měřítko rozšířit a oslovit spisovatelky a spisovatele, kteří mají osobní vztah k různým částem česko-německého pohraničí a mnohdy ve svých textech reflektují naši společnou historii. I díky literatuře byla některá bílá místa ve sdílené kolektivní paměti zaplněna a dnes si uvědomujeme, že zvěrstva páchali nejen Němci za druhé světové války, ale i my Češi bezprostředně po jejím skončení. Jaký byl však život obyčejných lidí v Sudetech předtím, než je rozmetala bouře dějin? Mám velkou radost, že většina autorů takové zadání okamžitě přijala za své a Jaromír 99 povídky doplnil jedinečnými ilustracemi.

Zákupy — Sarajevo
Jaroslav Rudiš

„Neměl nikam jezdit. Měl zůstat doma a sedět na zadku.“

„No jo, ale když seš následník trůnu, tak musíš jezdit, že jo.“

„Neměl nikam jezdit.“

„Ale to je osud. Musíš všude jezdit, nemůžeš si vybírat. Nikdo se tě neptá, jestli někam chceš jet, nebo nechceš. Prostě jedeš.“

„Měl zůstat doma.“

„To musíš jet, i když nikam jet nechceš.“

„Kdyby tam nejel, třeba by všechno bylo jinak.“

„Nebo nebylo, to se nikdy neví.“

„Bylo. Dějiny by se vyvíjely úplně jiným směrem.“

„Ale oklikou by se možná domotaly do stejného pekla, že jo. Nejely by třeba přímým vlakem, ale s pár přestupama by tam taky dojely.“

„To máš možná recht, Lojzo.“

„Historie nikdy nejedí přímým vlakem. To by to měla moc snadný.“

„Že tys nešel študovat, Lojzo. Na faráře třeba.“

„Já chtěl vždycky jít na dráhu.“

„Já taky.“

„Co můžeš dělat, když už tvůj táta na dráze byl...“

„A kde on vlastně sloužil?“

„V Českém ráji. V Jičíně, v Turnově...“

„Tak tam já nikdy nebyl.“

„A mě pak šoupli sem. Na dráze si taky nevybereš, i o tom rozhoduje někdo jinej. To je osud, to máš jako s tím následníkem trůnu.“

*

Jsme v Zákupcích v severních Čechách. V Reichstadtu, jak se městečko jmenuje německy. Stojíme na nádraží, kde před první válkou a po ní pracoval můj děda Alois. Čech z Českého ráje, kterého sem dráha poslala přehazovat výhybky. Německy moc neuměl. Musel se to naučit, protože tady se mluvilo skoro jenom německy. Jeho nejlepší kamarád byl jistý Rudolf, taky nádražák, ale Němec, český Němec. A sociální demokrat, stejně jako děda. Děda přehazoval výhybky, Rudolf pracoval jako staniční dělník na vykládce a nakládce zboží. Oba měli rodiny, hezké manželky a malé děti. Oba měli hodně práce. Oba neměli rádi bílé podkolenkáče, co se tu tehdy rojili.

Je ticho a já je slyším mluvit, svého dědu Aloise a jeho kamaráda Rudolfa. Rádi si vyprávěli, říká můj táta, který je tu se mnou. Nebo spíš já s ním. Párkrát za rok sem z Českého ráje jezdíme.

★

„Nebo měl následník trůnu po svatbě prostě zůstat tady. U nás je přece pěkně. Co by mu tady chybělo? Nádhernej zámek, koně, vyhaslý sopky, pivo, koupání, ryby, v lese by si pěkně zastřílel...“

„A to on si zase rád zastřílel, to byla jeho vášeň.“

„Každej má něco. Někdo sbírá známky, jinej jízdní řády jako ty, Lojzo, někdo honí holky a další lítá s flintou po lese.“

„Nikdo nepostřílel tolik zvěře jako následník trůnu... On byl úplnej veltmajstr. Stačí zajet na Konopiště,

tolik trofejí nikdo nikdy neviděl. Zámek smrti tomu říkáj. Následník trůnu střílel i za jízdy z kočáru, i z vlaku střílel. Nebo když jel na lodi po moři, to střílel z kanónu po del-
fínech a velrybách. Pořád musel mít nachystanou nějakou loveckou flintu, jenom na to měl vyčleněného jednoho adjunkta. Dokonce i na té jeho slavné svatbě tady u nás vedle něj stál adjunkt s flintou. Ne jako osobní stráž, ale kdyby následník něco zahlídnul, tak aby to hned mohl skolit.“

„On na tý slávě tady střílel?“

„Nakonec ne.“

„Já si říkám. O tom bych přece musel něco vědět, já u toho byl.“

„Vždyť v roce 1900 ti byl rok.“

„Všechno jsem viděl a všechno slyšel.“

„Střílel z vlaku na srny někde dole u Bakova. To mi říkal jeden posunovač z Doks u nich v nádražce. Srnu netrefil, zato trefil berana. Ale i to se jako trofej počítá. Vlak musel zastavit, berana naložili a jeho rohy jsou taky k vidění na Konopišti. Hned vedle vycpanýho medvěda z Karpat.“

★

Táta v Zákupech prožil celé dětství, a i když pak už žil v Českém ráji, ve vzpomínkách se do Zákup pořád vrací. Ve vzpomínkách i ve svých snech. Čím je starší, tím ho to sem táhne silněji. A tak sem spolu jezdíme.

Na nádraží za dědou chodil rovnou ze školy. Občas mu přivezl oběd nebo večeři, když měl noční.

Kromě nás tu nikdo není. Vlaky z Liberce do Děčína a zpátky už tady nestaví. Cestující vystupují a nastupují na zastávce, odkud to mají do městečka blíž. Je ticho, ale já dědu pořád slyším vyprávět. A Rudolfa taky. Možná

proto, že tu je takové ticho. Ticho před letní bouří, která se pomalu blíží.

★

„Měl zůstat tady u nás na zámku. Ale on ne, on hned po svatbě musel jet, ani tady nepřespál...“

„Do Sarajeva hned nejel, to až za čtrnáct let. Ze Zákup jel na Konopiště.“

„To já vím, ale měl tady zůstat a nechat ten vlak odjet.“

„Jenže na to se tě nikdo neptá, když seš následník trůnu, že jo. To se zapíská k posunu, přišibuje se salonní vůz, zahákne se to, mašina za to vezme a jede se kopec nekopec rovnou za nosem.“

„To máš recht, Lojzo. Vlak s následníkem trůnu má na všech tratích absolutní přednost, na to je předpis. Myslím, že platí i dnes a že bude platit i za sto let. To se všechno zastaví, i mezinárodní rychlíky. A všichni zaměstnanci musí stát u kolejí a salutovat.“

★

Děda Alois a jeho kamarád Rudolf bydleli na konci Zákup v domcích hned vedle sebe. Na nádraží to měli pěkný kus cesty přes celé městečko. Když to šlo, jezdili na kole. Na tom kole pak děda jezdil přehazovat výhybky z jednoho zhlaví na druhé. Dědovo kolo bylo černé a vždycky naleštěné, leštili mu ho můj táta a jeho brácha.

★

„Tolik vlaků stejně ani nejezdí, aby uvezly celou tu tíhu historie, všechny ty následníky trůnu a jejich hraběnky a všechny ty atentátníky. Ani všechny nákladní vlaky najednou by to neuvezly. Vem si jenom tu naši krásnou trať.“

„Je to jednokolejka.“

„No právě. Jak chceš vozit historii po jednokolejce? To může dopadnout jenom špatně, tak jako v Sarajevu.“

„Že tys opravdu nešel študovat, Lojzo.“

„Kam by se to vešlo? Kde by to všechno křižovalo? My tady máme jenom dvě dopravní koleje, na nich toho moc nevykřižuješ, že jo. Leda tak rychlík s osobákem. Nebo jeden náklad. Stačí, když se toho tlačí víc od Liberce, a už je všechno plný, že jo.“

„Nebo od Lípy do Liberce.“

„To jsou všechno malé stanice. Zákupy, Rynoltice, Křižany, Karlov...“

„Malý, ale krásný...“

„To zas jo.“

„V Rynolticích znám jednu moc hezkou výpravčí. Bydlí přímo na stanici.“

„Do Liberce, do Lípy, do Děčína, tam se toho vejde hodně.“

„A fířům a hajcrům vždycky nosí kafe, když před tím krpálem berou do tendru vodu a mažou soukolí.“

„Ale ani liberecký nádraží by na všechny ty vlaky historie nestačilo...“

„Dávno měli tu naši trať zdvojkolejnit. V Německu tak tratě rovnou staví, i lokálky.“

„Němci se pořád chystají na nějakou válku, proto staví všechno rovnou dvojkolejně.“

„Lidi to asi zase chtěj. No tak to budou mít. Lidi jsou stejně nepoučitelný jako následníci trůnu.“

*

Občas se po šichtě chodili koupat. Občas spolu zašli na pivo. Ale jen tehdy, když druhý den neměli službu. Občas je honili až domů opilí podkolenkáči. A oni se jim smáli a nadávali jim do Hitlerových trotlů.

*

„Byla to tady tenkrát velká sláva.“

„Svatba následníka trůnu... To už naše městečko nikdy nezažije.“

„Špalír odsud od nádraží až k zámku. Celý městečko v ulicích, novináři z celého Rakouska i Uherska, všude kytky. Hudba hrála, děti zpívaly, všude četníci a taky naši hasiči s novou stříkačkou.“

„Však jsme tady taky měli první dobrovolný hasičský sbor v celé monarchii, to následník trůnu určitě věděl.“

„Nevím jak hasičům, ale všem nádražákům nařídili vypucovat si boty a vyprat košile.“

„Hasičům určitě taky. Když seš hasič, nesmíš dělat ostudu.“

„A když seš nádražák, tak tuplem ne. Osobně to sem přijel už o den dřív zkontrolovat vrchní drážní inspektor z Liberce. Jen škoda, že tenkrát tak hrozně přšelo.“

„Jako bys byl u toho.“

„Ale vždyť ti říkám, že jsem to všechno z kočárku viděl. Všechno to zmoklo, lidi, kytky, novináři, hasiči, následník trůnu i hraběnka, ale i tak to bylo krásný.“

„Byl ti rok.“

„No právě, to už člověk něco vidí, když chce.“

V zámecký kapli se nic nezměnilo. Následník trůnu by se tam zítra klidně mohl oženit znovu.“

*

Když nasněžilo a Alois s Rudolfem nemohli jet do práce na kole, chodili pěšky přes louku, kolem kapucínského kláštera a po starém mostě. Šli podél domů se svatými na zdech, uloženými v malých prosklených skříňkách. Dnes je klášter zpustlý a pobořený, stejně jako klášterní zahrada. Naposledy tady úřadovala sovětská armáda. Svatí na domech ale pořád jsou. A starý kamenný most vedoucí ke klášteru je opravený.

*

„Císař na svatbu nepřijel. Nelíbilo se mu, že si následník trůnu nevzal sobě rovnou šlechtičnu, ale vybral si jen obyčejnou českou hraběnkou. Nikdo z Vídně nepřijel.“

„To bylo smutný, ale tak už to chodí. Když si místní koňskej řezník bral dceru řezníka z Mimoně, tak její rodina taky na svatbu nepřijela, protože otec se naštvál, že si vzala koňskýho řezníka a ne normálního. A pak ji ještě vydědil.“

„Mně se líbí, že si to následník trůnu nakonec prosadil. Že hraběnkou tak moc miloval.“

„Láska je mocná čarodějka, o tom já něco vím.“

„To jo, ta nejezdí podle jízdního řádu, že jo.“

„Člověku se zatmí před očima a úplně zblbne. A je jedno, jestli to je následník trůnu, hasič nebo nádražák. Jenže pak se probeřeš a všechno je jinak.“

„On přece musel vědět, že se nikdy nebude ženit ve Vídni, ale někde na konci světa.“

„Nebo na začátku světa.“

„Nebo.“

*

Alois s Rudolfem často chodili i kolem zámku. Kaple, kde se 1. července 1900 následník trůnu František Ferdinand oženil s hraběnkou Žofií Chotkovou, je dnes jako nová, stejně jako zámek. Táta sem rád chodí. Taky se tu chtěl oženit, ale nakonec si mámu vzal na Hrubé Skále v Českém ráji.

*

„Neměl nikam jezdit. Že mu to nikdo neřekl? Třeba ta jeho hraběnka. Vždyť ten průšvih visel ve vzduchu.“

„To se ví vždycky až potom. To jsou všichni chytří jak rádio.“

„No ale chceš takhle umřít? Někde v Sarajevu?“

„Pivo tam mají dobrý. Pivovar v Sarajevu založili Češi.“

„Ale chceš umřít zastřelenej v autě? I se svojí ženou?“

Nádražák musí umřít na nádraží, ve službě.“

„Následník trůnu svým způsobem taky umřel ve službě.“

*

Alois i Rudolf ve službě taky málem umřeli. Chytili otravu krve, když jednou tahali staré pražce a prkna a poškrábali se o nějaké rezavé hřebíky. Polévali si to francovkou, ale moc to nezabralo. Oba pak spolu leželi v horečkách v nemocnici v Liberci. V Reichenbergu. S oběma už se přijely rozloučit rodiny a na všech stanicích jim nádražáci vyjadřovali hlubokou soustrast a vytahovali černé prapory, až je z Liberce povezou vlakem v rakvi. Protože to se po trati rychle rozkřikne, když je nádražákům zle. Ale Alois s Rudolfem se nakonec uzdravili a přijeli domů na lokomotivě. Na čtyřkolákově. Všude na nádraží jim nosili pivo. A v Zákupích na nádraží je vítalo tolik lidí, jako když sem přijel na svatbu následník trůnu. Druhý den spolu šli zase do služby tou dlouhou ulicí a pak přes náměstí a zase se smáli bílým podkolenkáčům.

★

„Salonní vůz měl následník trůnu moc pěkněj. Říká se, že hezčí než sám císař.“

„To mi nemusíš říkat, já ho tady na nádraží viděl.“

„Byl ti rok.“

„Všechno jsem to viděl a slyšel. Ten vůz stál odstavený támhle na šturcu a hlídali ho jako zlatej poklad. Viděl jsem následníka trůnu i jeho paní. To byla velká sláva. Jen v hospodě točili pivo až po svatbě, aby se nikdo neopil a nevyváděl.“

„To jsem nevěděl.“

„Následník trůnu měl zůstat sedět v tom svém krásným salonním voze. Nebo v tom zámku smrti na Konopišti. Nebo v Chlumu u Třeboně.“

„Tam je taky moc pěkně, já tam byl, mají tam moc hezkej rybník...“

„No vidíš. Hlavně neměl nikam jezdit.“

„Když jel z Chlumu do Sarajeva, chytlo u jeho vozu kolo, snad od zadřenýho ložiska. Museli vůz odstavit a on jel první třídou, což se mu nelíbilo. Ve Vídni mu dali náhradní salonní vůz.“

„To jsem zas nevěděl já. Kolik jich asi dráhy měly, takových náhradních salonních vozů?“

„Pro následníka trůnu nebo císaře měly dráhy vždycky nějaký nachystaný... Akorát že v tomhle náhradním voze přestala hned za Vídni svítit světla. Nějak se vyzkratovala elektrina. Tak si museli na cestu svítit svíčkama. A následník trůnu řekl, že si při těch svíčkách připadá jako v hrobě. A za pár dní v tom hrobě opravdu byl. A s ním celá Evropa. Ale s tím nic nenaděláš, to je osud.“

„Já to říkám pořád, měl zůstat tady u nás v Reichstadtu. V Zákupích. Vždyť tady je tak krásně, no ne? Tady ti přece k životu nic nechybí.“

★

V září 1938 děda Alois s rodinou Zákupy posledním vlakem opustil. Na nádraží se málem střílelo. Podkolenkáři mířili zbraněmi na české četníky. I na Rudolfa. Válku děda prožil v Českém ráji, na nádraží v Libuni, kde pracoval jako výhybkář a topič. Po válce ho dráha poslala zase přehazovat výhybky do Zákup. Na stanici potkal Rudolfa. Syn mu padl někde u Stalingradu, jeho žena skončila v blázinci. Zanedlouho šel do odsunu, i když jako sociální demokrat nemusel. Potom už se nikdy neviděli.

★

Jdeme k zastávce. Táta se pořád zastavuje a ohlíží, jako by za sebou něco viděl. Něco nebo někoho. Nakonec chvíli musíme i běžet. Vlak do Liberce má ale stejně zpoždění. Nasedáme. Začíná pršet. Letní bouřka.

